



## ORIGINAL RESEARCH PAPER

# Explanation of indicators affecting sustainable tourism in Sari city

Sana Rahmani<sup>1</sup> , Seyed Hassan Rasouli<sup>2\*</sup> , Mohammadreza Gholami Pouya<sup>3</sup> And Farzaneh Emamgholivand<sup>4</sup>

1. Lecturer at Payam Noor University, Tehran, Iran

2. Ph.D., Department of Geography and Urban Planning, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

3. Master's Degree, Department of Urban Management, Tehran Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran

4. Master's degree, Department of Geography and Tourism Planning, Trends of Spatial Complexes, Islamic Azad University

| ARTICLE INFO                                                                                                                                                                                                                                                     | EXTENDED ABSTRACT                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>History Article:</b></p> <p><b>Received:</b></p> <p>10 December 2024</p> <p><b>Revised:</b></p> <p>14 January 2025</p> <p><b>Accepted:</b></p> <p>29 January 2025</p> <p><b>Keywords:</b></p> <p>Urban Tourism,<br/>Sustainable Tourism,<br/>Sari City</p> | <p><b>Introduction And Objectives:</b> Urban tourism can play a significant role in urban development and construction. Therefore, it is essential to identify and systematically examine the capabilities and potentials of tourism in the studied city and provide appropriate strategies for developing this industry, which will contribute effectively to urban development and assist in the growth of the city's economy. Development, emphasizing sustainable urban tourism, can help achieve a better understanding of the tourism situation in Sari city and offer suitable solutions for its development. Sari, as the capital of Mazandaran province, has been selected as a member of ECO and the capital of tourism for 2022. Approximately 80 historical sites from various periods are registered in Sari, with 22 located within the constructed area of the city and 14 in the old texture zone. However, most of these sites are concentrated in the Ab Anbar No neighborhood and its surrounding area, with only four sites listed as national heritage. Despite having the potential to become a model tourist region nationally and internationally, Sari faces fundamental obstacles such as multiple decision-makers, weak management, lack of stability in regional tourism management, and inadequate environmental and infrastructural conditions. Given this context, developing tourism in Sari can create new employment opportunities for local residents (both in Sari and surrounding cities), revitalizing the region and promoting its development. Conversely, without a proper planning framework for sustainable tourism development, advancing this industry could lead to irreparable damage. In recent years, Sari has faced a decline in tourist attraction; thus, this research aims to identify effective indicators for sustainable tourism in Sari city—specifically assessing the status of sustainable tourism based on various criteria. To achieve this goal, the tourism model includes various activities such as improving facilities and services, establishing a management system for the tourism industry, providing comprehensive and accessible information about tourist attractions and their various activities, encouraging investment in the tourism sector, advancing the development of new technologies in tourism, and more. Overall, the identification of effective indicators for sustainable tourism in Sari city should be structured in a way that clearly articulates the urban tourism potentials and creates greater appeal for tourists by providing suitable conditions.</p> <p><b>Methodology:</b> This research is applied in purpose and combines both qualitative and quantitative approaches. It employs descriptive-analytical methods for data collection through library research, documentation, and field studies. The data collection tools included questionnaires and interviews. The statistical population consists of two groups: first, citizens of Sari city (population: 508,594) and second, specialists and experts in tourism and sustainable development. For data analysis, both qualitative and quantitative methods were utilized. The qualitative data from interviews were analyzed</p> |

\* Corresponding Author: Seyed Hassan Rasouli  
Email: [hasanrasoli.63@gmail.com](mailto:hasanrasoli.63@gmail.com)

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|--|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <p>using thematic analysis with MAXQDA software, while quantitative data were analyzed using a one-sample t-test in SPSS software.</p> <p><b>Results and Discussion:</b> Research has shown that the following indicators significantly impact sustainable tourism in Sari city: 1. Attention to existing capacities in neighborhoods, especially historical ones; 2. Income levels; 3. Utilization of existing capacities in tourism development planning; 4. Climate (weather); 5. Employment rates; 6. Establishment of appropriate mechanisms within relevant organizations; 7. Accessibility; 8. Cultural capital of the destination; and 9. Consideration of the individual and social characteristics of neighborhood residents. Additionally, the indicators of 1. Wealth; 2. Preservation of land use, particularly in natural areas; 3. Creating conditions for turning ideas into action; 4. Connectivity to modern global technologies (internet); 5. Planning for the implementation of urban projects related to tourism; 6. Infrastructure development for tourism enhancement in Sari; 7. Events; 8. Accommodation facilities; 9. Empowering active stakeholders at the neighborhood level; and 10. Globalization and competition also influence sustainable tourism in Sari city, respectively.</p> <p><b>Conclusion:</b> The analysis of the indicators affecting sustainable tourism in Sari city has revealed that, regarding the economic capacity criteria, wealth, employment levels, and income significantly enhance urban sustainable tourism. Additionally, the examination of tourism capacity indicators indicates that climate (weather) has a substantial impact on sustainable urban tourism in Sari. Regarding tourism attraction criteria, it has been established that events and the preservation of land use, especially in natural areas, can have a very positive effect on sustainable urban tourism in Sari. Actions such as maintaining and improving environmental quality, conserving natural resources, protecting biodiversity, and the wise use of natural resources can contribute to enhancing urban sustainable tourism. Furthermore, the analysis of structural factors in Sari city concerning sustainable urban tourism has shown that infrastructure development for tourism in Sari and attention to existing capacities in neighborhoods—particularly historical ones—are currently inadequate. This deficiency hinders significant development unless improvements are made to these indicators. The study also found that planning for the implementation of urban projects related to tourism and creating conditions for turning ideas into action are highly effective for sustainable urban tourism in Sari.</p> <p><b>Highlight:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Explanation of indicators affecting sustainable tourism in Sari city</li> </ul> |
|--|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Cite this article:**

Rahmani, S., Rasouli, S.H., Gholami Pouya, M., & Emamgholivand, F. (2025). Explanation of indicators affecting sustainable tourism in Sari city. *Journal of Organization Of Space Economy*, 2(7), 85-106.





## تبیین شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پایدار شهر ساری

ثنا رحمانی<sup>۱</sup> ID، سید حسن رسولی<sup>۲\*</sup> ID، محمدرضا غلامی پویا<sup>۳</sup> ID، فرزانه امامقلی‌وند<sup>۴</sup> ID

۱. مدرس دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۲. دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۳. کارشناسی ارشد، گروه مدیریت شهری، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۴. کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری، گرایش مجتمع‌های فضایی، دانشگاه آزاد اسلامی

| مشخصات مقاله                                                         | چکیده                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|----------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>تاریخ دریافت:</b><br>۱۴۰۳/۹/۲۰                                    | <b>بیان مسئله:</b> توسعه گردشگری پایدار شهر ساری بدون داشتن چارچوب برنامه‌ریزی صحیح، سبب زیان‌های جبران‌ناپذیری خواهد شد. در سال‌های اخیر گردشگری شهر ساری با کاهش جذب گردشگر مواجه شده است، بنابراین مسئله پژوهش، شناخت شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پایدار در شهر ساری می‌باشد.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| <b>تاریخ بازنگری:</b><br>۱۴۰۳/۱۰/۲۵                                  | <b>هدف:</b> هدف این پژوهش تبیین شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پایدار شهر ساری می‌باشد. شناسایی و بررسی حساب شده توانایی‌ها و پتانسیل‌های گردشگری در شهر ساری و ارائه راهکارهایی مناسب جهت توسعه این صنعت، موجب می‌شود تا گامی مؤثر در راه توسعه شهری و رشد و ترقی اقتصاد شهر برداشته شود.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <b>تاریخ پذیرش:</b><br>۱۴۰۳/۱۱/۱۰                                    | <b>روش:</b> تحقیق حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر ماهیت ترکیبی یا آمیخته (کمی و کیفی) و به لحاظ روش، توصیفی-تحلیلی می‌باشد. برای تحلیل یافته‌های حاصل از مصاحبه، از تحلیل مضمون با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA و در روش کمی نیز از آزمون تی تک نمونه‌ای در نرم‌افزار SPSS استفاده شده است.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| <b>واژگان کلیدی:</b><br>گردشگری شهری،<br>گردشگری پایدار،<br>شهر ساری | <b>یافته‌ها و بحث:</b> شاخص‌های ۱- توجه به ظرفیت‌های موجود در محلات به‌ویژه محلات تاریخی؛ ۲- میزان درآمد؛ ۳- استفاده از ظرفیت‌های موجود در بحث برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری؛ ۴- اقلیم؛ ۵- میزان اشتغال؛ ۶- ایجاد ساز و کار مناسب در دستگاه‌های متولی؛ ۷- دسترسی؛ ۸- سرمایه فرهنگی مقصد؛ ۹- توجه به ویژگی‌های فردی و اجتماعی ساکنین محلات؛ به ترتیب بر گردشگری پایدار شهر ساری، تأثیر می‌گذارند. شاخص‌های ۱- ثروت؛ ۲- عدم تخریب کاربری‌های زمین به‌ویژه در حوزه طبیعی؛ ۳- ایجاد شرایط برای تبدیل ایده به عمل؛ ۴- اتصال به فناوری نوین جهانی (اینترنت)؛ ۵- برنامه‌ریزی برای عملی شدن طرح‌های شهری مرتبط با برنامه‌ها و طرح‌های مرتبط با گردشگری؛ ۶- توسعه زیرساخت‌ها برای توسعه گردشگری در شهر ساری؛ ۷- رویداد؛ ۸- اماکن اقامتی؛ ۹- توانمند کردن ارکان فعال در سطح محلات؛ و ۱۰- جهانی شدن و رقابت به ترتیب از گردشگری پایدار شهر ساری تأثیر می‌پذیرند. |
|                                                                      | <b>نتیجه‌گیری:</b> نتایج تحقیق نشان می‌دهد که عوامل مختلفی مانند مدیریت منابع طبیعی، فرهنگ محلی، زیرساخت‌های گردشگری و مشارکت جامعه محلی در گردشگری پایدار شهر ساری نقش بسزایی دارند.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|                                                                      | <b>نکات برجسته:</b><br>• تبیین شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پایدار شهر ساری                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |

**ارجاع به این مقاله:** رحمانی، ثنا، رسولی، سید حسن، غلامی پویا، محمدرضا و امامقلی‌وند، فرزانه. (۱۴۰۴). تبیین شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پایدار شهر ساری، نشریه ساماندهی اقتصاد فضا، ۲(۷)، ۱۰۶-۸۵.



## بیان مسئله

صنعت گردشگری که طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های خدماتی را شامل می‌شود در ابتدا به‌عنوان یک پدیده فرهنگی و اجتماعی مطرح شد اما کم‌کم به‌عنوان عامل مهمی در رشد و توسعه اقتصادی شناخته شد و مورد توجه کشورهای مختلف قرار گرفت (Bontenbal & Aziz, 2019: 292). علی‌رغم تلاش‌هایی که در قرن گذشته برای رسیدن به توسعه و کاهش شکاف‌ها صورت گرفته است، در ابتدای قرن بیست و یکم هنوز این موضوع مهم‌ترین دغدغه فکری، ملت‌ها به‌ویژه ملت‌های جنوب، می‌باشد. تنوع‌بخشی به اقتصاد، بالا بردن کیفیت محیطی بالا بردن شاخص‌های توسعه انسانی، اشتغال‌زایی، ارتقای کیفیت محیط‌زیست و ده‌ها موضوع دیگر مهم‌ترین آرمان و آرزوی ملت‌های جنوب می‌باشند. علی‌رغم این آرزوها، فقر، بیکاری، آلودگی محیطی و توسعه‌نیافتگی واقعیت‌های تلخ آمیخته به زندگی آنها گردیده است (باقری و همکاران، ۱۴۰۱: ۶۱-۴۶). جهت برون‌رفت از این وضعیت بدیل‌های (آلترناتیوهای) مختلف در طی قرون گذشته مطرح گردیدند درحالی‌که هیچ‌کدام به معنی واقعی، مفید فایده نبودند. در سال‌های اخیر گردشگری به‌عنوان راهکاری جدید برای رهایی از این شرایط مورد توجه قرار گرفته است (Fernández & Rodríguez, 2018: 140). به نظر رسد کشورهایی که از قابلیت‌های بالقوه مناسب در این زمینه برخوردارند بتوانند توسعه گردشگری را در برنامه‌های توسعه ملی خود گنجانده و راه تکامل را طی نمایند (سخت‌نور و همکاران، ۲۰۱۸، ص. ۱۰۶-۹۷). شهر ساری به‌عنوان مرکز استان مازندران که طی یک سال اخیر یکی از اعضای آکو که به‌عنوان پایتخت گردشگری ۲۰۲۲ انتخاب شده است. حدود ۸۰ اثر باقی‌مانده از دوران مختلف در شهر ساری ثبت شده که ۲۲ اثر درون محدوده ساخته‌شده شهر و ۱۴ اثر در حوزه بافت قدیم قرار دارد (رسولی و همکاران، ۲۰۱۶، ص. ۲۵-۱). گرچه از این میان نیز بیشتر آثار در محدوده محله آب انبارنو و اطراف گذر آن قرار دارد تنها ۴ اثر در فهرست آثار ملی ثبت شده است. گردشگری شهری جزئی از صنعت گردشگری است که می‌تواند نقش عظیمی در توسعه و عمران نواحی شهری ایفا نماید. بنابراین ضروری می‌نماید با شناسایی و بررسی حساب‌شده توانایی‌ها و پتانسیل‌های گردشگری در شهر مورد مطالعه و ارائه راهکارهایی مناسب جهت توسعه این صنعت عظیم گامی مؤثر در راه توسعه شهری و کمک به رشد و ترقی اقتصاد شهر برداشته شود. توسعه با تأکید بر گردشگری پایدار شهری، می‌تواند به شناخت بهتری از وضعیت گردشگری شهر ساری کمک کند و راهکارهای مناسبی برای توسعه آن ارائه دهد. این کار می‌تواند به توسعه گردشگری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در شهر ساری کمک کند:

- حفاظت از محیط‌زیست: گردشگری پایدار در شهر ساری می‌تواند به حفظ محیط‌زیست کمک کند. با توسعه گردشگری پایدار، می‌توان به جلوگیری از آسیب‌های زیست‌محیطی ناشی از افزایش تعداد گردشگران پرداخت.
  - جذب توریست: با تحقیق در مورد گردشگری پایدار شهر ساری، می‌توان به جذب توریست از سطح داخلی و خارجی کمک کرد. گردشگران هوشمند و پایدار، برای استفاده از منابع طبیعی و محیط‌زیست شهر ساری بسیار حساس هستند و توسعه گردشگری پایدار می‌تواند به جذب توریست در بلندمدت کمک کند.
  - رشد اقتصادی: با توسعه گردشگری پایدار، می‌توان به افزایش درآمدها و رشد اقتصادی در منطقه کمک کرد. لذا ضروری است که در این پژوهش به تبیین شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پایدار شهر ساری پرداخته شود.
- شهر ساری علی‌رغم برخورداری از ظرفیت تبدیل شدن به یک منطقه نمونه گردشگری در سطح ملی و بین‌المللی، تعدد تصمیم‌گیران، ضعف مدیریتی، فقدان ثبات در مدیریت گردشگری منطقه و همچنین نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی را به‌عنوان موانع اساسی در جهت رسیدن به این هدف در مقابل خود دارد؛ با توجه به آنچه بیان شد، توسعه گردشگری شهر ساری، با فراهم آوردن فرصت‌های جدید اشتغال برای مردم منطقه (مردم شهر ساری و مردم شهرهای اطراف آن) وسیله‌ای است که به منطقه حیاتی دوباره می‌دهد و موجب توسعه آن می‌شود، از طرف دیگر، توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر ساری بدون داشتن چارچوب برنامه‌ریزی صحیح توسعه گردشگری سبب آسیب و زیان‌های جبران‌ناپذیری خواهد شد، در سال‌های اخیر گردشگری شهر ساری با کاهش جذب گردشگر مواجه شده است، بنابراین مسئله در این پژوهش، شناخت شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پایدار در شهر ساری می‌باشد، یعنی گردشگر پایدار از نظر معیارهای مختلف گردشگری در چه وضعیتی می‌باشد.

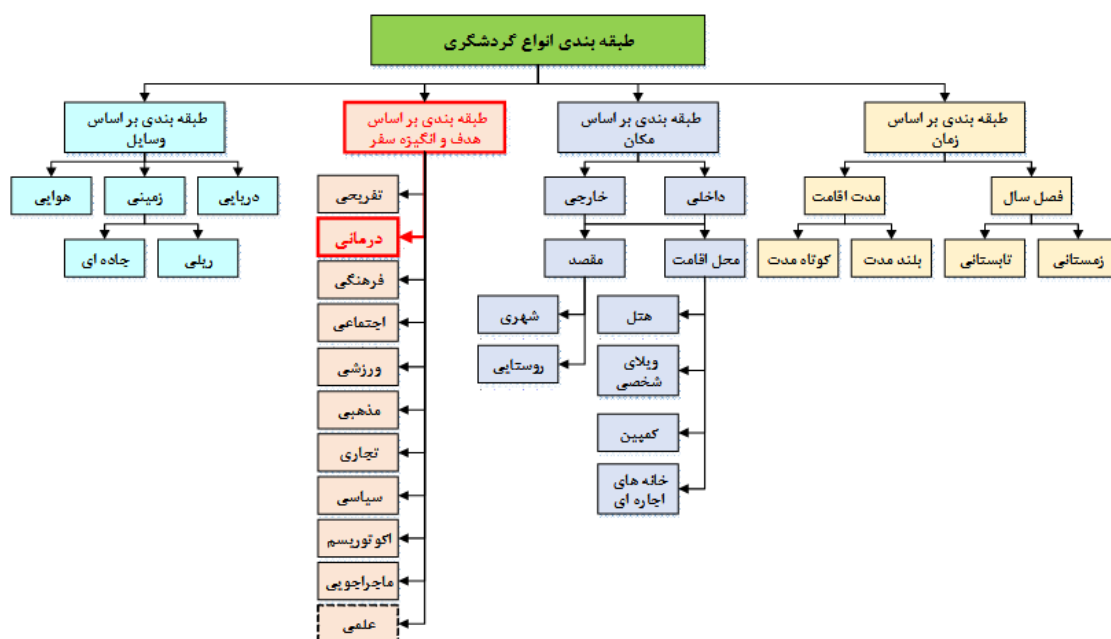
برای تحقق این هدف، الگوی گردشگری شامل فعالیت های مختلفی مانند بهبود امکانات و خدمات، راه اندازی نظام مدیریت صنعت گردشگری، ارائه اطلاعات جامع و در دسترس در مورد جاذبه های گردشگری و فعالیت های مختلف آنها، تشویق سرمایه گذاری در صنعت گردشگری، پیشرفت توسعه فناوری های جدید در حوزه گردشگری و ... است. در کل، تبیین شاخص های موثر بر گردشگری پایدار شهر ساری باید به شکلی باشد که پتانسیل های گردشگری شهری را به خوبی بیان کند و با فراهم کردن شرایط مناسب، برای گردشگران جذابیت بیشتری ایجاد کند.

## مبانی نظری

### گردشگری

واژه توریسم<sup>۱</sup> معادل انگلیسی گردشگری، نخستین بار توسط مجله انگلیسی در سال ۱۸۱۱ به کار برده شد. در آن زمان این لغت به معنای مسافرت به منظور تماشای آثار تاریخی و بازدید از مناظر طبیعی برای کسب لذت به کار می رفت (نصیری هنده خاله و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۷۳-۱۹۲). گردشگری یک پدیده اجتماعی است که هر گونه جابه جایی افراد از یک مکان به مکان دیگر و اقامت در مکانی غیر از مکان معمول زندگی خود، بیان کننده مفهوم آن است. این جابه جایی به صورت تعامل با اقوام و ملل گوناگون و آشنایی با عقاید، نگرش ها، انتظارات و شیوه زندگی آنها اتفاق می افتد و در نهایت منجر به تأثیرگذاری و تأثیرپذیری میهمان و میزبان از یکدیگر می شود (Sharpley, 2014: 43). فرهنگ آکسفورد<sup>۲</sup>، توریسم را، تجارت تهیه خدمات و پذیرایی برای مردمانی دانسته که از یک مکان دیدار می کنند. در فرهنگ وبستر<sup>۳</sup>، توریسم را مسافری که به منظور تجارت/ صنعت و یادگیری سفر می نماید و سپس به نقطه شروع بازمی گردد. در متون فارسی، معادل های گوناگونی برای واژه توریسم ذکر شده است. مانند: گردشگری/ جهانگردی/ سیاحت/ تفریح/ و حتی ایران گردی. از دیدگاه سازمان جهانی گردشگری<sup>۴</sup>، به مجموعه فعالیت های فرد یا افرادی گفته می شود که به مکانی غیر از مکان عادی خود سفر می کنند و حداقل یک شب و حداکثر یک سال در آنجا اقامت نموده و هدف از مسافرت، گذران اوقات فراغت، تفریح، تجارت یا فعالیت های دیگر است. در این پژوهش تعریف گردشگری عبارت است از: مجموعه فعالیت های افراد که به مکان جغرافیایی غیر از مکان فعلی زندگی خود سفر کرده و حداقل از یک شب و حداکثر تا یک سال در آن مکان جدید اقامت نموده و هدف آنها از مسافرت، گذراندن اوقات فراغت، تفریح، گشت و گذار و ... است (Kozhokulov et al, 2019: 1-14). در شکل - ۱ انواع گردشگری را مشاهده می کنید.

1. Tourism
2. Oxford English Dictionary
3. Webster
4. World Tourism Organization



شکل ۱: گونه‌شناسی گردشگری

مأخذ: (ملکی و همکاران، ۱۳۹۹)

### گردشگری شهری

گردشگری در قالب الگوهای خاص فضایی به وجود می‌آید و یکی از این الگوها گردشگری شهری است که دسته‌ای از فعالیت‌های اقتصادی با نتایج مهم اجتماعی، اقتصادی و محیطی در شهرهای ویژه است (Sokhanvar et al, 2018: 97-106). گردشگری شهری، کنش متقابل گردشگران- میزبان و تولید فضای گردشگری پیرامون سفر به مناطق شهری با انگیزه‌های متفاوت و بازدید از جاذبه‌ها و استفاده از تسهیلات و خدمات مربوط به گردشگری است که آثار متفاوتی را در فضای شهری بر جای می‌نهد (کرمی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۱۷). نواحی شهری به علت آن که جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بسیاری دارند غالباً مقاصد گردشگری مهمی محسوب می‌شوند. گردشگری شهری در کشورهای پیشرفته سودآورترین نوع گردشگری است و در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، اکولوژیکی و غیره تأثیرات انکارناپذیری دارد. این نوع از گردشگری در محدوده‌ی فضاهای شهری انجام می‌شود. نواحی شهری به علت آن که جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بسیار زیادی دارند غالباً مقاصد گردشگری مهمی محسوب می‌گردند. شهرها معمولاً جاذبه‌های متنوع و بزرگی شامل موزه‌ها، بناهای یادبود، تئاترها، استادیوم‌های ورزشی، پارک‌ها، شهربازی، مراکز خرید، مناطقی با معماری تاریخی و مکان‌هایی مربوط به حوادث مهم با افراد مشهور دارا بوده که این خود گردشگران بسیاری را جذب می‌کند. علاوه بر این حتی در صورتی که جاذبه گردشگری در مناطق غیرشهری واقع باشند از آنجا که شهرها به پیرامون خود خدمات می‌دهند در رابطه با گردشگری قرار می‌گیرند. لذا حجم زیادی از امکانات گردشگری در شهرها متمرکز می‌شود. به عبارت دیگر محل سکونت، سرو غذا، ارتباطات، حمل‌ونقل و سایر خدمات گردشگری در شهرها واقع‌اند که بازدیدکنندگان از مناطق اطراف شهر و خود شهر از آنها استفاده می‌کنند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۶: ۱۸۸).

### شاخص‌های گردشگری پایدار سازمان جهانی گردشگری

سازمان جهانی گردشگری به‌عنوان متولی توسعه گردشگری در کشورهای مختلف جهان محسوب می‌گردد. این سازمان، مطالعات و فعالیت‌های مختلفی در نقاط مختلف جهان به عمل آورده است. طی تحقیقی که از سوی این سازمان منتشر شده است، شاخص‌های گردشگری پایدار به‌قرار زیر می‌باشند:

**الف. شاخص‌های فیزیکی اکولوژیکی:** شامل اکوسیستم‌های تنوع زیستی؛ آلودگی آب؛ آلودگی صوتی؛ آلودگی هوا؛ آلودگی محیطی؛ انرژی؛ زیرساخت‌ها و خدمات محلی ایمنی؛ تغییرات کاربری اراضی؛ اراضی ساحلی؛ و حمل‌ونقل

ب. **شاخص های جمعیتی - اجتماعی:** شامل داده های جمعیتی؛ میزان مشارکت؛ وضعیت امنیت اجتماعی؛ سطح رضایتمندی؛ بهداشت و درمان؛ زبان مکالمه محلی؛ آموزش؛ و میزان عدالت اجتماعی

ج. **شاخص های اقتصادی - نهادی:** شامل اشتغال بیکاری؛ سطح قیمت ها؛ فعالیت های اقتصادی؛ میزان درآمدها و هزینه های گردشگری؛ قوانین و مقررات؛ نهادهای محلی؛ کدهای اخلاقی؛ مالکیت؛ میزان همکاری های نهادی؛ و زیر ساخت های اطلاع رسانی و ارتباطی (Jin et al, 2018: 202).

### پیشینه تحقیق

رجبی و همکاران (۱۴۰۳) در مقاله تحت عنوان تبیین الگوی گردشگری با محوریت توسعه منطقه ای (مورد مطالعه: شهر ساری) پرداختند یافته ها نشان داده است که میزان تأثیرگذاری شاخص «اقلیم» بر بهبود گردشگری شهر ساری با محوریت توسعه منطقه ای نسبت به سایر شاخص ها بیشتر است و شاخص «جهانی شدن و رقابت» در مرحله بعدی قرار دارد. همچنین، میزان تأثیرپذیری شاخص «اتصال به فناوری نوین جهانی (اینترنت)» نیز از سایر شاخص ها بیشتر است. در نهایت نیز برای گردشگری شهر ساری با محوریت توسعه منطقه ای، الگویی طراحی شده است.

رسولی و همکاران (۱۴۰۳) در مقاله تحت عنوان تبیین مدل گردشگری پایدار شهری در راستای توسعه منطقه ای (مطالعه موردی: شهر ساری) پرداختند. نتایج پژوهش نشان می دهد در بررسی معیار توان اقتصادی به عنوان یکی از متغیرهای گردشگری پایدار شهر ساری در راستای توسعه منطقه ای مشخص شده است که این معیار با میانگین (۳،۲۸) بالاتر از میانه نظری، وضعیت مناسبی در شهر ساری دارد. همچنین معیارهای بسترها و شرایط محیطی، عوامل مدیریتی با میانگین های (۳،۴۳)، (۳،۱۵) که میانگین شان بالاتر از میانه نظری بوده، دارای شرایط مساعدی در شهر ساری بوده و معیارهای ظرفیت های گردشگری، جاذبه های گردشگری، میزان خدمات، عوامل ساختاری، عوامل فردی به ترتیب با میانگین های (۲،۸۱)، (۲،۸۳)، (۲،۴۵)، (۲،۸۶)، (۲،۶۴)، که پایین تر از میانه نظری محاسبه شده اند، در شهر ساری با ضعف هایی روبرو بوده اند.

شاطریان و همکاران (۱۳۹۶)؛ در پژوهش تحت عنوان ارزیابی شاخص های توسعه گردشگری پایدار شهری مطالعه موردی شهر کاشان پرداختند. نتایج تحقیق نشان می دهد که بر اساس نظر گردشگران میانگین های توسعه گردشگری به این ترتیب می باشد: میانگین اصل آسایش (۳/۱۳)، میانگین اصل رقابت پذیری (۳/۱۸)، اصل مدیریت گردشگری (۳/۱۸)، میانگین اصل فن آوری اطلاعات و ارتباطات (۲/۸۷) می باشد و میانگین کلی شاخص توسعه گردشگری از دیدگاه گردشگران برابر با ۱۲/۴۳ بود که بالاتر از حد میانگین فرضی ۱۲ می باشد، در مجموع فقط اصل فن آوری اطلاعات و ارتباطات کمتر از حد مطلوب بوده است.

پوراحمد و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش تحت عنوان ارزیابی شاخص های توسعه پایداری گردشگری در جوامع میزبان، مطالعه موردی: شهر ساری پرداختند. نتایج پژوهش نشان می دهد که همبستگی درونی بین شاخص های پایداری گردشگری شهری در ساری از ارتباط معناداری برخوردار است، که در این بین شاخص پایداری اکولوژیکی با پایداری اجتماعی و سیاسی و اقتصادی ارتباط درونی ضعیف تری داشته است. همچنین نتایج مدل برازش آنالیز رگرسیون نشان داده که ابعاد شش گانه پایداری در شهر ساری تغییرات محسوسی ایجاد کرده اند که این آزمون تأیید می شود. در خاتمه برای بهبود وضع موجود راهکارهای ارائه شده که نیازمند توجه جدی مدیران و برنامه ریزان شهری و منطقه ای می باشد.

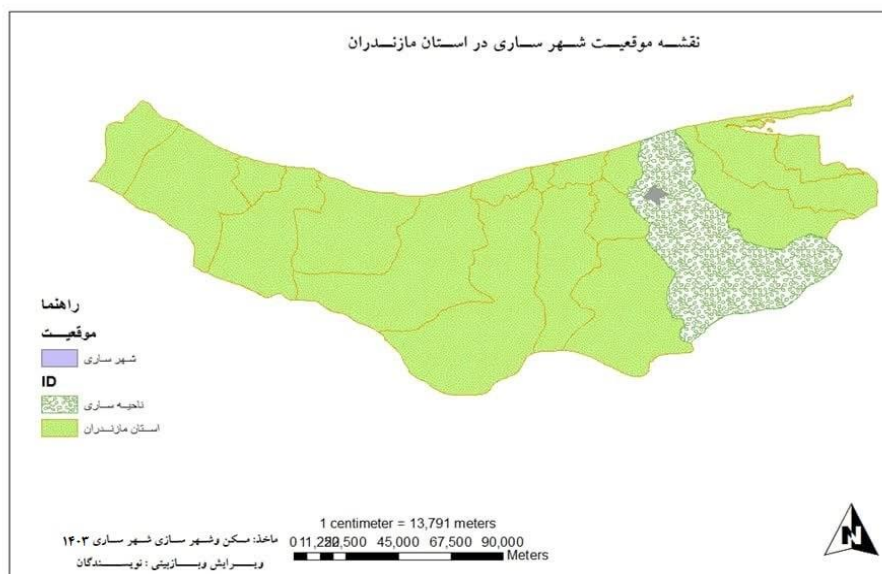
مارینلو<sup>۱</sup> و همکاران (۲۰۲۳)؛ در پژوهشی با عنوان شاخص های مقاصد گردشگری پایدار، هدف این مقاله با بررسی ۱۰۴ مقاله علمی، تحلیل ساختار و تحول ارزیابی و پایش گردشگری پایدار با استفاده از مجموعه ای از شاخص ها است. به طور خاص، این مطالعه به درک مهم ترین جنبه های گردشگری پایدار کمک می کند که ادبیات برای تجزیه و تحلیل پیشنهاد می کند، ارزیابی اینکه چگونه این جنبه ها در رابطه با نوع مقصد و دوره زمانی مطالعه متفاوت هستند. نتایج به درک جنبه های نظری و عملیاتی کمک می کند که امروزه به عنوان نماینده مفهوم گردشگری پایدار در نظر گرفته می شود و مدیریت پایدار مناطق را بهبود می بخشد.

## روش تحقیق

تحقیق حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر ماهیت ترکیبی یا آمیخته (ترکیب کمی و کیفی) و به لحاظ روش، توصیفی - تحلیلی می‌باشد. روش‌های گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی بوده و ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه و مصاحبه بوده است. جامعه آماری در پژوهش حاضر شامل دودسته بوده است: دسته اول شهروندان شهر ساری که بر اساس جمعیت شهر ساری ۵۰۸۵۹۴ نفر و دسته دوم متخصصان و کارشناسان در زمینه گردشگری، توسعه پایدار بوده است. در تجزیه و تحلیل پژوهش حاضر دو روش کیفی و کمی مورد استفاده قرار گرفته است. برای تحلیل یافته‌های حاصل از مصاحبه، از تحلیل مضمون با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA و در روش کمی نیز از آزمون تی تک نمونه‌ای در نرم‌افزار SPSS استفاده شده است.

## محدوده مورد مطالعه

شهر ساری مرکز استان مازندران و شهرستان ساری است. این شهر بر سر راه ارتباطی، تجاری، گردشگری و زیارتی مرکز ایران با بخش‌های شرقی استان مازندران و استان خراسان (به‌ویژه شهر مشهد) قرار دارد؛ از طرف دیگر به علت موقعیت سیاسی - اداری آن از اهمیت و اعتبار ویژه‌ای برخوردار است. (رسولی<sup>۱</sup> و همکاران، ۲۰۱۶، ص. ۲۵-۱). شهر ساری به دلیل نزدیکی به تهران و قرار گرفتن در مسیر ارتباطی خراسان رضوی از موقعیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. از نزدیک‌ترین شهرهای اطراف ساری می‌توان به شهرهای قائم شهر در غرب، نکا در شرق، جویبار در شمال و کیاسر در جنوب اشاره نمود. از لحاظ موقعیت طبیعی، این شهر در جنوب دریای مازندران و در منطقه جلگه‌ای و نسبتاً مسطح شهرستان ساری قرار گرفته و تنها قسمت‌های جنوبی و جنوب غربی آن به کوه‌ها و تپه‌های مازندران کم ارتفاع منتهی می‌گردد. رودخانه تجن که از پرآب‌ترین رودخانه‌های استان می‌باشد، با انشعابات خود از ارتفاعات جنوبی شهرستان سرچشمه گرفته و پس از عبور از بخش شرقی شهر به سمت شمال و دریای خزر حرکت می‌نماید. از لحاظ توپوگرافی عمومی شهر ساری در طبقه ارتفاعی ۱۰۰-۱۰۰۰ متر استقرار یافته و شیب عمومی شهر از جنوب به شمال و بسیار ملایم است (مهندسین مشاور مازندطرح، ۱۳۹۴، ص. ۲۴). شکل شماره ۲ موقعیت جغرافیایی شهر در منطقه را نشان می‌دهد.



شکل ۲: نقشه موقعیت شهر ساری در استان مازندران

گردآوری: نگارندگان، ۱۴۰۳

## یافته‌ها

در بررسی مطالعات مرتبط با تبیین شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پایدار شهری عوامل متنوعی مشخص شد که تأثیرگذار هستند؛ عواملی مانند عوامل مدیریتی، عوامل اجتماعی، عوامل محیطی، زیرساخت‌های مختلف و بسترهای لازم موجود در محلات، عوامل جمعیتی، توانمندی‌های ساکنین محلات، وضعیت مدیریت کردن شهر توسط مدیران شهری و وضعیت اقتصادی ساکنین بافت‌های مختلف ... که هر کدام به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر موضوع پژوهش تأثیر می‌گذارند. مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر در بحث گردشگری شهر ساری است

**جدول ۱: کدگذاری مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر در گردشگری پایدار شهر ساری**

| متغیر اصلی (طبقه)    | مؤلفه (مقوله)                                                                        | شاخص (کد مفهومی)                                                                                                                                                                     |
|----------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| عوامل ساختاری        | توسعه زیرساخت‌ها برای توسعه گردشگری در شهر ساری                                      | - توسعه زیرساخت‌های سخت‌افزاری<br>- توسعه زیرساخت‌های نرم‌افزاری<br>- توجه به زیرساخت‌های مالی<br>- ایجاد و توانمند کردن زیرساخت‌های متفاوت                                          |
|                      | توجه به ظرفیت‌های موجود در محلات بال‌اخص محلات تاریخی                                | - توجه به ویژگی‌های منحصربه‌فرد در هر محله<br>- وجود ابنیه تاریخی<br>- شناسایی آداب‌ورسوم در هر محله                                                                                 |
| بسترها و شرایط محیطی | برنامه‌ریزی برای عملی شدن طرح‌های شهری مرتبط با برنامه‌ها و طرح‌های مرتبط با گردشگری | - ثبات اقتصادی<br>- تسهیل شرایط برای عملی شدن طرح‌ها<br>- استفاده از مشارکت مردم                                                                                                     |
|                      | ایجاد شرایط برای تبدیل ایده به عمل                                                   | - نیازسنجی مردم محلات مختلف<br>- برگزاری جشنواره‌ها و رویدادهای مرتبط با شهر                                                                                                         |
| عوامل فردی           | توجه به ویژگی‌های فردی و اجتماعی ساکنین محلات                                        | - توجه به ویژگی‌های فردی<br>- میزان درک مردم از هویت شهر و طرح‌ها و برنامه‌های گردشگری شهری                                                                                          |
|                      | توانمند کردن ارکان فعال در سطح محلات                                                 | - آموزش و توانمندسازی مردم محلات مختلف در حوزه‌های مرتبط با گردشگری پایدار شهر<br>- آموزش دستگاه‌های اجرایی در مورد توجه ویژه به توسعه گردشگری شهری و راهکارهایی برای حفظ و تقویت آن |
| عوامل مدیریتی        | استفاده از ظرفیت‌های موجود در بحث برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری                     | - استفاده از مدیران شایسته<br>- امکان تسهیل در فرایندها باوجود متخصصین<br>- امکان تسهیل در قوانین<br>- اجرایی و عملی شدن طرح‌ها<br>- بالا بردن رضایت از مدیران شهری                  |
|                      | ایجاد ساز و کار مناسب در دستگاه‌های متولی                                            | - تدوین سند مناسب برای برنامه‌ریزی جهت توسعه گردشگری<br>- هماهنگی و همکاری بین ارگان‌های مختلف<br>- محور بودن محلات مختلف در برنامه‌ها و طرح‌های مرتبط با گردشگری                    |

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

**جدول ۲: معیارها و شاخص‌های مرتبط با گردشگری پایدار شهر ساری**

| معیار             | ردیف | شاخص                                 |
|-------------------|------|--------------------------------------|
| توان اقتصادی      | ۱    | ثروت                                 |
|                   | ۲    | جهانی‌شدن و رقابت                    |
|                   | ۳    | میزان اشتغال                         |
|                   | ۴    | میزان درآمد                          |
| ظرفیت‌های گردشگری | ۵    | اقلیم (آب‌وهوا)                      |
|                   | ۶    | سرمایه فرهنگی مقصد                   |
|                   | ۷    | اتصال به فناوری نوین جهانی (اینترنت) |

| معیار                | ردیف | شاخص                                                                                 |
|----------------------|------|--------------------------------------------------------------------------------------|
| جاذبه‌های گردشگری    | ۸    | رویداد                                                                               |
|                      | ۹    | عدم تخریب کاربری‌های زمین به‌ویژه در حوزه طبیعی                                      |
|                      | ۱۰   | دسترسی                                                                               |
| میزان خدمات          | ۱۱   | اماکن اقامتی                                                                         |
|                      | ۱۲   | توسعه زیرساخت‌ها برای توسعه گردشگری در شهر ساری                                      |
| عوامل ساختاری        | ۱۳   | توجه به ظرفیت‌های موجود در محلات بال‌اخص محلات تاریخی                                |
|                      | ۱۴   | برنامه‌ریزی برای عملی شدن طرح‌های شهری مرتبط با برنامه‌ها و طرح‌های مرتبط با گردشگری |
| بسترها و شرایط محیطی | ۱۵   | ایجاد شرایط برای تبدیل ایده به عمل                                                   |
|                      | ۱۶   | استفاده از ظرفیت‌های موجود در بحث برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری                     |
| عوامل مدیریتی        | ۱۷   | ایجاد ساز و کار مناسب در دستگاه‌های متولی                                            |
|                      | ۱۸   | توجه به ویژگی‌های فردی و اجتماعی ساکنین محلات                                        |
| عوامل فردی           | ۱۹   | توانمند کردن ارکان فعال در سطح محلات                                                 |

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

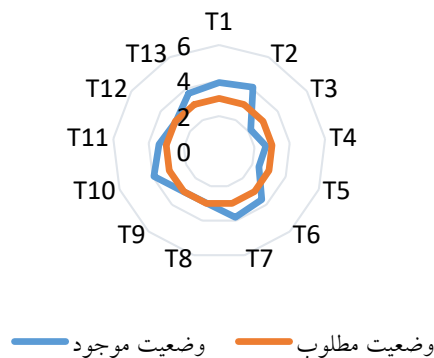
جدول ۳: نماد معیارها و شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پایدار شهر ساری

| نماد شاخص      | شاخص                                                                                 | نماد معیار | معیار                |
|----------------|--------------------------------------------------------------------------------------|------------|----------------------|
| T <sub>1</sub> | ثروت                                                                                 | T          | توان اقتصادی         |
| T <sub>2</sub> | جهانی‌شدن و رقابت                                                                    |            |                      |
| T <sub>3</sub> | میزان اشتغال                                                                         |            |                      |
| T <sub>4</sub> | میزان درآمد                                                                          |            |                      |
| Z <sub>1</sub> | اقلیم (آب‌وهوا)                                                                      | Z          | ظرفیت‌های گردشگری    |
| Z <sub>2</sub> | سرمایه فرهنگی مقصد                                                                   |            |                      |
| Z <sub>3</sub> | اتصال به فناوری نوین جهانی (اینترنت)                                                 |            |                      |
| J <sub>1</sub> | رویداد                                                                               | J          | جاذبه‌های گردشگری    |
| J <sub>2</sub> | عدم تخریب کاربری‌های زمین به‌ویژه در حوزه طبیعی                                      |            |                      |
| M <sub>1</sub> | دسترسی                                                                               | M          | میزان خدمات          |
| M <sub>2</sub> | اماکن اقامتی                                                                         |            |                      |
| S <sub>1</sub> | توسعه زیرساخت‌ها برای توسعه گردشگری در شهر ساری                                      | S          | عوامل ساختاری        |
| S <sub>2</sub> | توجه به ظرفیت‌های موجود در محلات بال‌اخص محلات تاریخی                                |            |                      |
| B <sub>1</sub> | برنامه‌ریزی برای عملی شدن طرح‌های شهری مرتبط با برنامه‌ها و طرح‌های مرتبط با گردشگری | B          | بسترها و شرایط محیطی |
| B <sub>2</sub> | ایجاد شرایط برای تبدیل ایده به عمل                                                   |            |                      |
| A <sub>1</sub> | استفاده از ظرفیت‌های موجود در بحث برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری                     | A          | عوامل مدیریتی        |
| A <sub>2</sub> | ایجاد ساز و کار مناسب در دستگاه‌های متولی                                            |            |                      |
| F <sub>1</sub> | توجه به ویژگی‌های فردی و اجتماعی ساکنین محلات                                        | F          | عوامل فردی           |
| F <sub>2</sub> | توانمند کردن ارکان فعال در سطح محلات                                                 |            |                      |

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

برای بررسی معیار توان اقتصادی، از چهار شاخص که عبارت‌اند از: ۱- ثروت؛ ۲- جهانی‌شدن و رقابت؛ ۳- میزان اشتغال؛ و ۴- میزان درآمد استفاده شده است. وضعیت این شاخص‌ها و سنجه‌های مرتبط با هر یک در نمودار (۱) ارائه شده است.

## توان اقتصادی

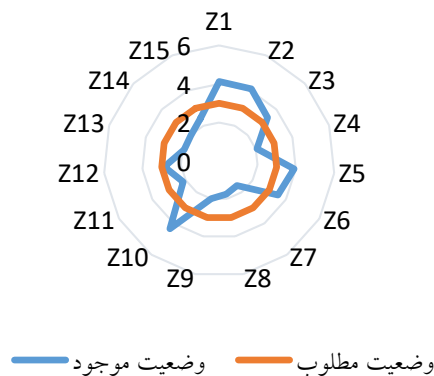


## نمودار ۱: وضعیت شاخص های مرتبط با توان اقتصادی

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

برای بررسی معیار ظرفیت های گردشگری، از سه شاخص که عبارت اند از: ۱- اقلیم (آب و هوا)؛ ۲- سرمایه فرهنگی مقصد؛ و ۳- اتصال به فناوری نوین جهانی (اینترنت)؛ استفاده شده است. وضعیت این شاخص ها و سنجه های مرتبط با هر یک در نمودار (2) ارائه شده است.

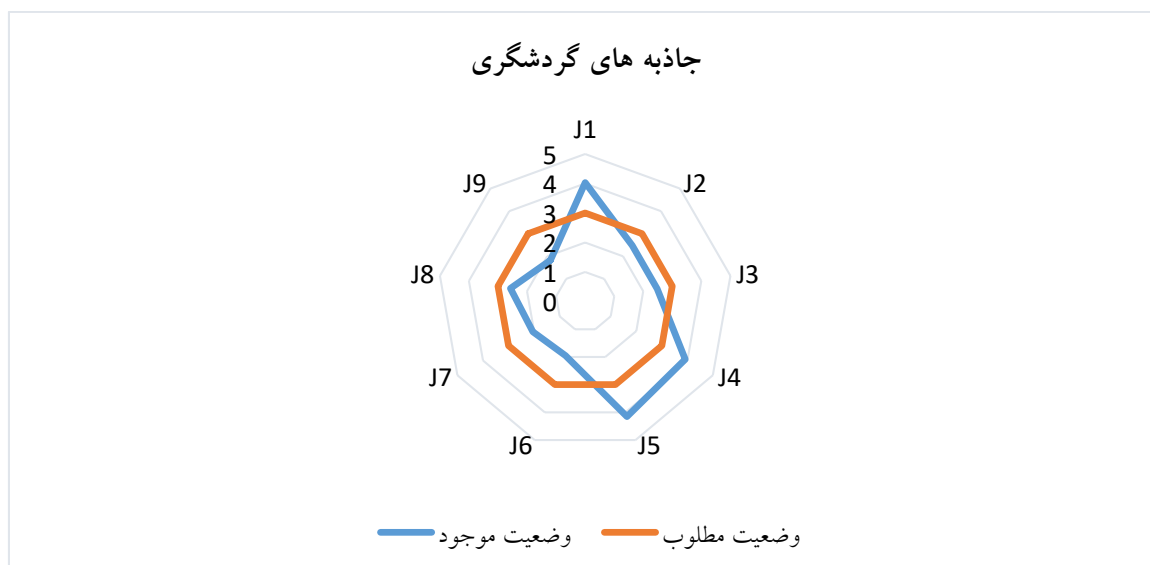
## ظرفیت های گردشگری



## نمودار ۲: وضعیت شاخص های مرتبط با ظرفیت های گردشگری

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

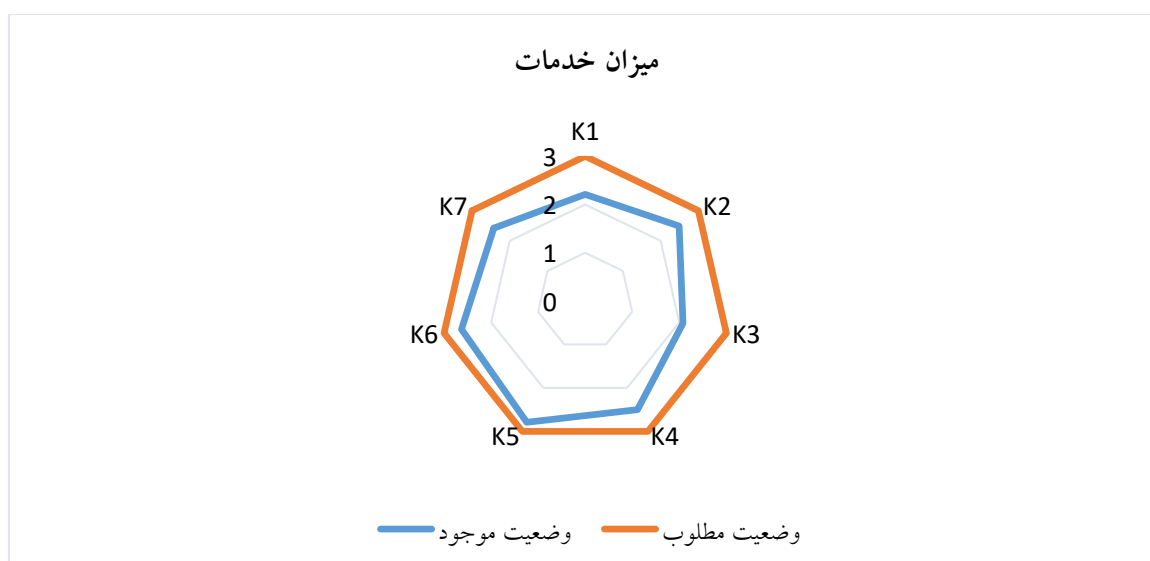
بررسی معیار جاذبه های گردشگری، از دو شاخص که عبارت اند از: ۱- رویداد؛ و ۲- عدم تخریب کاربری های زمین به ویژه در حوزه طبیعی؛ استفاده شده است. وضعیت این شاخص ها و سنجه های مرتبط با هر یک در نمودار (۳) ارائه شده است.



### نمودار ۳: وضعیت شاخص های مرتبط با جاذبه های گردشگری

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

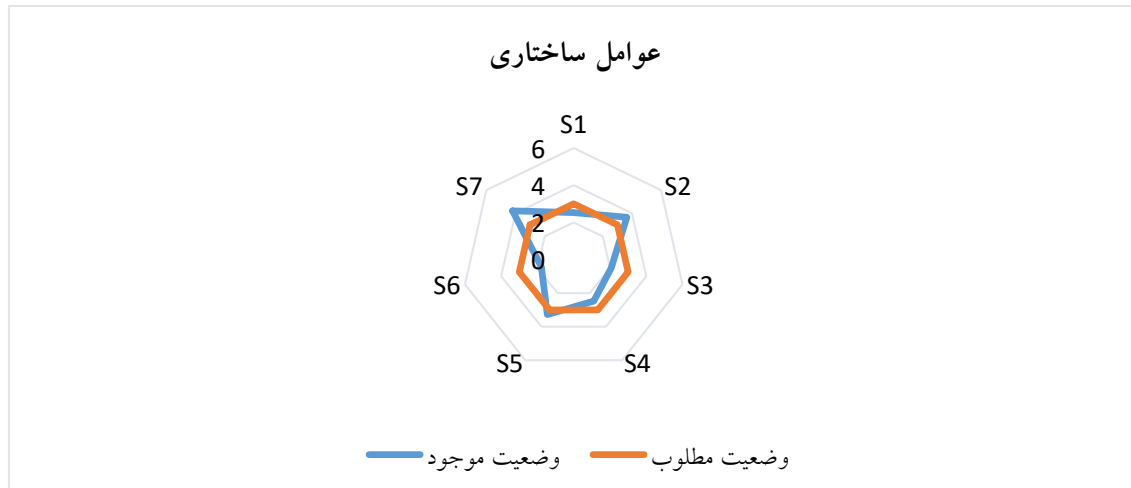
بررسی معیار میزان خدمات، از دو شاخص که عبارت اند از: ۱- دسترسی؛ و ۲- امکان اقامتی؛ استفاده شده است. وضعیت این شاخص ها و سنجه های مرتبط با هر یک در نمودار (۴) ارائه شده است.



### نمودار ۴: وضعیت شاخص های مرتبط با میزان خدمات

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

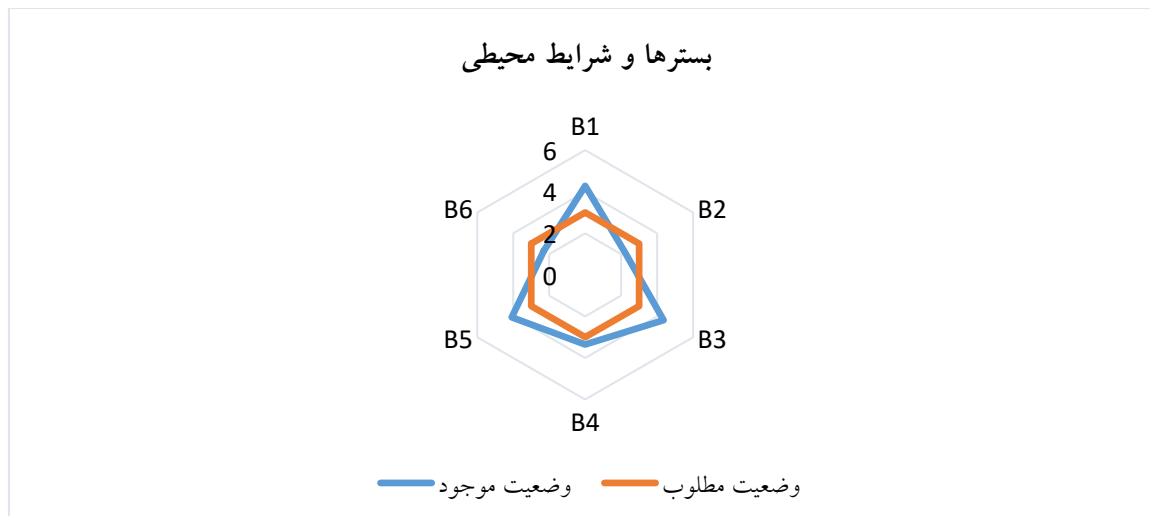
بررسی معیار عوامل ساختاری، از دو شاخص که عبارت اند از: ۱- توسعه زیرساخت ها برای توسعه گردشگری در شهر ساری؛ و ۲- توجه به ظرفیت های موجود در محلات بالأخص محلات تاریخی؛ استفاده شده است. وضعیت این شاخص ها و سنجه های مرتبط با هر یک در نمودار (۵) ارائه شده است



**نمودار ۵: وضعیت شاخص های مرتبط با عوامل ساختاری**

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

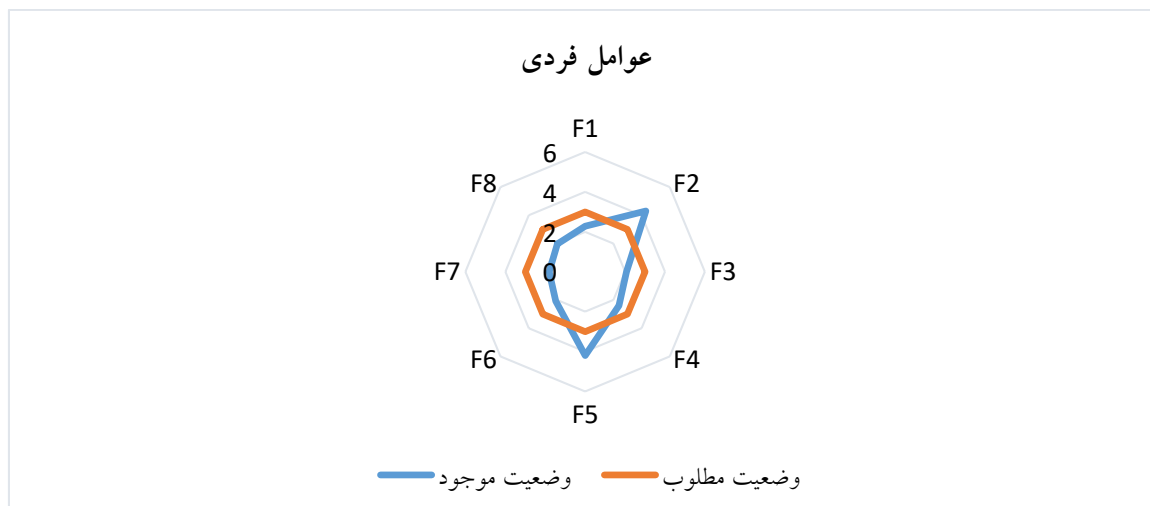
بررسی معیار بسترها و شرایط محیطی، از دو شاخص که عبارت اند از: ۱- برنامه ریزی برای عملی شدن طرح های شهری مرتبط با برنامه ها و طرح های مرتبط با گردشگری؛ و ۲- ایجاد شرایط برای تبدیل ایده به عمل؛ استفاده شده است. وضعیت این شاخص ها و سنجه های مرتبط با هر یک در نمودار (۶) ارائه شده است.



**نمودار ۶: وضعیت شاخص های مرتبط با بسترها و شرایط محیطی**

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

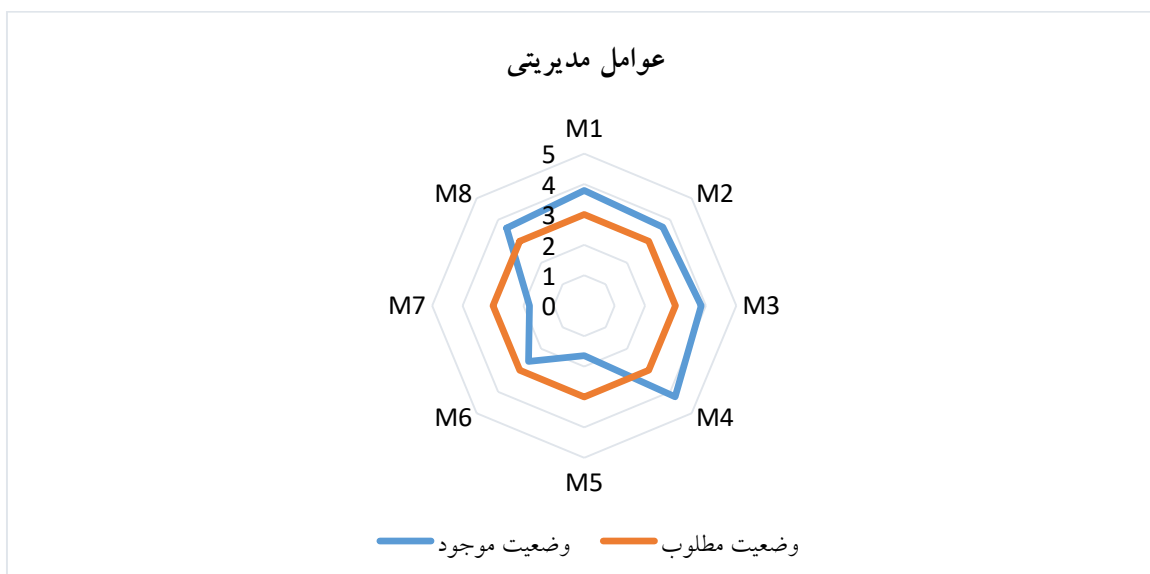
بررسی معیار عوامل فردی، از دو شاخص که عبارت اند از: ۱- توجه به ویژگی های فردی و اجتماعی ساکنین محلات؛ و ۲- توانمند کردن ارکان فعال در سطح محلات؛ استفاده شده است. وضعیت این شاخص ها و سنجه های مرتبط با هر یک در نمودار (۷) ارائه شده است.



### نمودار ۷: وضعیت شاخص‌های مرتبط با عوامل فردی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

بررسی معیار عوامل مدیریتی، از دو شاخص که عبارت‌اند از: ۱- استفاده از ظرفیت‌های موجود در بحث برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری؛ و ۲- ایجاد ساز و کار مناسب در دستگاه‌های متولی؛ استفاده شده است. وضعیت این شاخص‌ها و سنجه‌های مرتبط با هر یک در نمودار (۸) ارائه شده است.



### نمودار ۸: وضعیت شاخص‌های مرتبط با عوامل مدیریتی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

### بررسی اثرات شاخص های گردشگری پایدار شهر ساری

جدول ۴: نتیجه آزمون تی تک نمونه ای در ارتباط با اثرات توان اقتصادی شهر ساری بر گردشگری پایدار شهری

| شاخص              | تعداد | میانگین | انحراف معیار | مقدار t | درجه آزادی | سطح معناداری |
|-------------------|-------|---------|--------------|---------|------------|--------------|
| ثروت              | ۳۸۴   | ۳/۹۹    | ۱,۰۰۸۷۷      | ۱۹/۴۰۰  | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |
| جهانی شدن و رقابت | ۳۸۴   | ۲/۴۰    | ۱,۰۰۸۶۰۹     | -۱۰/۷۳۶ | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |
| میزان اشتغال      | ۳۸۴   | ۳/۱۶    | ۰,۳۶۳۵۲      | ۸/۵۳۵   | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |
| میزان درآمد       | ۳۸۴   | ۳/۵۰    | ۰,۳۹۱۸۶      | ۳/۵۰۰۷  | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

جدول ۵: نتیجه آزمون تی تک نمونه ای در ارتباط با اثرات ظرفیت های گردشگری شهر ساری بر گردشگری پایدار شهری

| شاخص                                 | تعداد | میانگین | انحراف معیار | مقدار t | درجه آزادی | سطح معناداری |
|--------------------------------------|-------|---------|--------------|---------|------------|--------------|
| اقلیم (آب و هوا)                     | ۳۸۴   | ۳/۵۲    | ۰,۳۱۷۶۰      | ۳۱/۷۸۲  | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |
| سرمایه فرهنگی مقصد                   | ۳۸۴   | ۲/۶۴    | ۰,۳۶۴۰۴      | -۱۹/۴۰۱ | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |
| اتصال به فناوری نوین جهانی (اینترنت) | ۳۸۴   | ۲/۲۶    | ۰,۶۰۶۶۰      | -۲۳/۷۹۱ | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

جدول ۶: نتیجه آزمون تی تک نمونه ای در ارتباط با اثرات جاذبه های گردشگری شهر ساری بر گردشگری پایدار شهری

| شاخص                                            | تعداد | میانگین | انحراف معیار | مقدار t | درجه آزادی | سطح معناداری |
|-------------------------------------------------|-------|---------|--------------|---------|------------|--------------|
| رویداد                                          | ۳۸۴   | ۳/۴۱    | ۰,۶۶۵۸۹      | ۱۲/۱۲۴  | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |
| عدم تخریب کاربری های زمین به ویژه در حوزه طبیعی | ۳۸۴   | ۲/۰۹    | ۰,۹۴۶۹۴      | -۱۸/۷۰۰ | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

جدول ۷: نتیجه آزمون تی تک نمونه ای در ارتباط با اثرات میزان خدمات شهر ساری بر گردشگری پایدار شهری

| شاخص         | تعداد | میانگین | انحراف معیار | مقدار t | درجه آزادی | سطح معناداری |
|--------------|-------|---------|--------------|---------|------------|--------------|
| دسترسی       | ۳۸۴   | ۲/۳۵    | ۰,۹۴۱۱۴      | -۱۳/۵۵۶ | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |
| اماکن اقامتی | ۳۸۴   | ۲/۴۸    | ۰,۵۱۳۹۶      | -۱۹/۷۱۷ | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

جدول ۸: نتیجه آزمون تی تک نمونه ای در ارتباط با اثرات میزان عوامل ساختاری شهر ساری بر گردشگری پایدار شهری

| شاخص                                                  | تعداد | میانگین | انحراف معیار | مقدار t | درجه آزادی | سطح معناداری |
|-------------------------------------------------------|-------|---------|--------------|---------|------------|--------------|
| توسعه زیرساخت ها برای توسعه گردشگری در شهر ساری       | ۳۸۴   | ۲/۸۰    | ۰,۴۱۷۲۴      | -۹/۲۲۲  | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |
| توجه به ظرفیت های موجود در محلات بالاًخص محلات تاریخی | ۳۸۴   | ۲/۹۹    | ۰,۳۵۱۹۲      | -۰/۷۲۵  | ۳۸۳        | ۰/۴۶۹        |

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

جدول ۹: نتیجه آزمون تی تک نمونه‌ای در ارتباط با اثرات میزان بسترها و شرایط محیطی شهر ساری بر گردشگری پایدار شهری

| شاخص                                                                                 | تعداد | میانگین | انحراف معیار | مقدار t | درجه آزادی | سطح معناداری |
|--------------------------------------------------------------------------------------|-------|---------|--------------|---------|------------|--------------|
| برنامه‌ریزی برای عملی شدن طرح‌های شهری مرتبط با برنامه‌ها و طرح‌های مرتبط با گردشگری | ۳۸۴   | ۳/۶۱    | ۰,۴۷۰۷۹      | ۲۵/۵۰۹  | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |
| ایجاد شرایط برای تبدیل ایده به عمل                                                   | ۳۸۴   | ۳/۲۴    | ۰,۳۹۲۶۳      | ۱۲/۱۷۴  | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

جدول ۱۰: نتیجه آزمون تی تک نمونه‌ای در ارتباط با اثرات عوامل فردی شه ساری بر گردشگری پایدار شهری

| شاخص                                          | تعداد | میانگین | انحراف معیار | مقدار t | درجه آزادی | سطح معناداری |
|-----------------------------------------------|-------|---------|--------------|---------|------------|--------------|
| توجه به ویژگی‌های فردی و اجتماعی ساکنین محلات | ۳۸۴   | ۲/۷۷    | ۰,۴۰۶۳۰      | -۱۱/۳۳۵ | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |
| توانمند کردن ارکان فعال در سطح محلات          | ۳۸۴   | ۲/۵۱    | ۰,۲۲۴۳۴      | -۴۲/۸۲۱ | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

جدول ۱۱: نتیجه آزمون تی تک نمونه‌ای در ارتباط با اثرات عوامل مدیریتی شهر ساری بر گردشگری پایدار شهری

| شاخص                                                             | تعداد | میانگین | انحراف معیار | مقدار t | درجه آزادی | سطح معناداری |
|------------------------------------------------------------------|-------|---------|--------------|---------|------------|--------------|
| استفاده از ظرفیت‌های موجود در بحث برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری | ۳۸۴   | ۳/۴۳    | ۰,۲۳۸۲۱      | ۳۵/۶۴۷  | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |
| ایجاد ساز و کار مناسب در دستگاه‌های متولی                        | ۳۸۴   | ۲/۶۷    | ۰,۲۳۱۶۷      | -۲۸/۲۶۹ | ۳۸۳        | ۰,۰۰۰        |

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

بررسی‌ها نشان داده است که شاخص‌های ۱- توجه به ظرفیت‌های موجود در محلات بالأخص محلات تاریخی؛ ۲- میزان درآمد؛ ۳- استفاده از ظرفیت‌های موجود در بحث برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری؛ ۴- اقلیم (آب‌وهوا)؛ ۵- میزان اشتغال؛ ۶- ایجاد ساز و کار مناسب در دستگاه‌های متولی؛ ۷- دسترسی؛ ۸- سرمایه فرهنگی مقصد؛ و ۹- توجه به ویژگی‌های فردی و اجتماعی ساکنین محلات؛ به ترتیب بر گردشگری پایدار شهر ساری، تأثیر می‌گذارند. همچنین شاخص‌های ۱- ثروت؛ ۲- عدم تخریب کاربری‌های زمین به‌ویژه در حوزه طبیعی؛ ۳- ایجاد شرایط برای تبدیل ایده به عمل؛ ۴- اتصال به فناوری نوین جهانی (اینترنت)؛ ۵- برنامه‌ریزی برای عملی شدن طرح‌های شهری مرتبط با برنامه‌ها و طرح‌های مرتبط با گردشگری؛ ۶- توسعه زیرساخت‌ها برای توسعه گردشگری در شهر ساری؛ ۷- رویداد؛ ۸- اماکن اقامتی؛ ۹- توانمند کردن ارکان فعال در سطح محلات؛ و ۱۰- جهانی‌شدن و رقابت به ترتیب از گردشگری پایدار شهر ساری تأثیر می‌پذیرند.

## بحث و نتیجه‌گیری

در تبیین شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پایدار شهر ساری مشخص شده است که در بررسی شاخص‌های مرتبط با معیار توان اقتصادی، این نتیجه حاصل شده که ثروت، میزان اشتغال و میزان درآمد، بهبود گردشگری پایدار شهری را بسیار مؤثر می‌کنند. از سوی دیگر، جهانی‌شدن و رقابت به تنهایی نمی‌توانند تأثیر بسزایی بر گردشگری پایدار شهر ساری داشته باشند، مگر اینکه وضعیت این شاخص بهبود یابد. در بررسی اثرات شاخص‌های مربوط به ظرفیت‌های گردشگری نیز این نتیجه حاصل شده که اقلیم (آب و هوا) بر گردشگری پایدار شهری در شهر ساری بسیار مؤثر است، زیرا میانگین آن بالاتر از میان نظری است و با سطح معناداری کم و مقدار t مثبت بسیار بالاست. از طرف دیگر، سرمایه فرهنگی مقصد و اتصال به فناوری نوین جهانی (اینترنت) به ترتیب میانگین پایین‌تر از میان نظری دارند و با سطح معناداری کم و مقدار t منفی، تأثیر چندان بر گردشگری پایدار شهر ساری ندارند. این نتایج نشان می‌دهد که بهبود وضعیت سرمایه فرهنگی مقصد و اتصال به فناوری نوین جهانی (اینترنت) می‌تواند تأثیر بسزایی بر گردشگری پایدار شهر ساری داشته باشد.

در بررسی شاخص های مربوط به معیار جاذبه های گردشگری مشخص شده است که رویداد و عدم تخریب کاربری های زمین، به ویژه در حوزه های طبیعی، می تواند تاثیر بسیار مثبتی بر گردشگری پایدار شهری در شهر ساری داشته باشد. حفظ و بهبود کیفیت محیط زیست، حفظ منابع طبیعی، حفاظت از تنوع زیستی و استفاده هوشمندانه از منابع طبیعی از جمله اقداماتی هستند که می توانند به بهبود گردشگری پایدار شهری کمک کنند. وضعیت شاخص های دسترسی و امکان اقامتی مرتبط با معیار میزان خدمات نیز نشان داده است که برای بهبود وضعیت دسترسی و امکانات اقامتی در گردشگری پایدار شهری، می توان اقداماتی نظیر سرمایه گذاری در زیرساخت های حمل و نقل، ساخت و توسعه هتل ها و مهمان پذیری، ترویج گردشگری پایدار و توسعه امکانات فرهنگی و تفریحی را انجام داد. همچنین، ارتقاء خدمات حمل و نقل عمومی، توسعه شبکه راه ها و ارتباطات، افزایش دسترسی به خدمات مختلف و توسعه فضاهای عمومی نیز می تواند بهبود وضعیت گردشگری پایدار شهری کمک کند. در بررسی اثرات عوامل ساختاری شهر ساری بر گردشگری پایدار شهری نیز مشخص شده است که توسعه زیرساخت ها برای توسعه گردشگری در شهر ساری و توجه به ظرفیت های موجود در محلات بالاًخص محلات تاریخی از آنجایی که در وضعیت مناسبی قرار ندارد با این ضعف، بر این توسعه نمی تواند تاثیر بسزایی داشته باشد، مگر آن که وضعیت این شاخص بهبود یابد. در بررسی اثرات بسترها و شرایط محیطی شهر ساری بر گردشگری پایدار شهری نیز مشخص شده است که برنامه ریزی برای عملی شدن طرح های شهری مرتبط با برنامه ها و طرح های مرتبط با گردشگری و ایجاد شرایط برای تبدیل ایده به عمل بر گردشگری پایدار شهری در شهر ساری بسیار مؤثر می باشد. از طرفی بررسی اثرات عوامل فردی شهر ساری نشان داده است که توجه به ویژگی های فردی و اجتماعی ساکنین محلات و توانمند کردن ارکان فعال در سطح محلات از آنجایی که در وضعیت مناسبی قرار ندارد با این ضعف، بر گردشگری پایدار شهر ساری نمی تواند تاثیر بسزایی داشته باشد، مگر آن که وضعیت این شاخص بهبود یابد. همچنین بررسی شاخص های مؤثر بر گردشگری پایدار شهر ساری مشخص کرده است که استفاده از ظرفیت های موجود در بحث برنامه ریزی، بر گردشگری پایدار در شهر ساری بسیار مؤثر می باشد. و ایجاد ساز و کار مناسب در دستگاه های متولی در راستای گردشگری پایدار از آنجایی که در وضعیت مناسبی قرار ندارد با این ضعف، بر این توسعه نمی تواند تاثیر بسزایی داشته باشد، مگر آن که وضعیت این شاخص بهبود یابد.

در مقایسه نتایج پژوهش حاضر با یافته های پژوهش های مورد بررسی در بخش پیشینه، می توان به نکات جالبی اشاره کرد که همخوانی ها و ناهمخوانی هایی را در زمینه گردشگری پایدار در شهر ساری نشان می دهد. پژوهش رجیبی و همکاران (۱۴۰۳) تأکید دارد که شاخص «اقلیم» بیشترین تأثیر را بر بهبود گردشگری شهر ساری دارد و پس از آن، «جهانی شدن و رقابت» و «اتصال به فناوری نوین جهانی» در مراحل بعدی قرار دارند. این یافته ها با تأکید پژوهش حاضر بر اهمیت اقلیم در گردشگری پایدار همخوانی دارد. همچنین، هر دو پژوهش به اهمیت اتصال به فناوری نوین جهانی اشاره کرده اند. با این حال، پژوهش حاضر به تأثیرات سرمایه فرهنگی مقصد و ویژگی های فردی و اجتماعی ساکنین نیز پرداخته که در این مطالعه کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در تحقیق دیگری که توسط رسولی و همکاران (۱۴۰۳) انجام شده، وضعیت مناسبی برای معیار توان اقتصادی در شهر ساری گزارش شده است، در حالی که سایر معیارها مانند ظرفیت های گردشگری و جاذبه ها با ضعف هایی مواجه هستند. این نتایج با تأکید تحقیق حاضر بر اهمیت توان اقتصادی و زیرساخت ها همخوانی دارد. اما پژوهش حاضر ما، جزئیات بیشتری درباره تأثیر اشتغال و درآمد بر گردشگری پایدار ارائه می دهد که در این مطالعه کمتر به آن پرداخته شده است. شاطریان و همکاران (۱۳۹۶) نیز نشان می دهند که اصل فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه گردشگری کمتر از حد مطلوب است، در حالی که سایر اصول وضعیت مناسبی دارند. این یافته ها با تأکید ما بر اهمیت فناوری اطلاعات همخوانی دارد، اما پژوهش ما به تأثیرات گسترده تری از جمله جاذبه های طبیعی و محیط زیست اشاره کرده که در مطالعه شاطریان کمتر مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش پوراحمد و همکاران (۱۳۹۵) نشان می دهد که بین شاخص های پایداری گردشگری شهری در ساری ارتباط معناداری وجود دارد، هرچند برخی ابعاد مانند پایداری اکولوژیکی با پایداری اجتماعی ارتباط ضعیفی دارند. این نتایج با تأکید پژوهش ما بر وجود ارتباط معنادار بین شاخص ها همخوانی دارد، اما پژوهش ما به جزئیات بیشتری درباره اثرات فردی و اجتماعی ساکنین پرداخته که در این مطالعه کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در نهایت، مطالعه مارینلو و همکاران (۲۰۲۳) به بررسی جنبه های نظری و عملیاتی گردشگری پایدار پرداخته و بر اهمیت ارزیابی جنبه های مختلف تأکید می کند. این یافته ها با توجه ما در پژوهش حاضر به مدیریت پایدار مناطق همخوانی دارد، اما پژوهش ما جزئیات بیشتری درباره وضعیت خاص شهر ساری ارائه می دهد که در این مطالعه مارینلو جنبه های کلی را بررسی کرده اند. به طور کلی، نتایج پژوهش حاضر با نتایج دیگر پژوهش ها همخوانی هایی در زمینه ابعاد اقتصادی، اجتماعی، اقلیمی و زیرساخت ها دارند، اما تفاوت هایی نیز وجود دارد که می تواند ناشی از روش شناسی متفاوت یا تمرکز خاص هر تحقیق باشد.

### پیشنهادهای

- بررسی تأثیر گردشگری بر محیط‌زیست و منابع طبیعی شهر ساری و ارائه راهکارهایی برای حفظ و بهبود این منابع در طولانی مدت.
- بررسی نقاط قوت و ضعف شهر ساری در جذب گردشگران و ارائه استراتژی‌ها و برنامه‌های عملی برای توسعه گردشگری در آن منطقه.
- بررسی نیازها و تقاضاهای بازار گردشگری در شهر ساری و ارائه راهکارهایی برای تنظیم و توسعه خدمات گردشگری متناسب با این نیازها.
- برنامه‌ریزی برای حفظ و حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی شهر ساری در حین توسعه گردشگری، به منظور حفظ هویت فرهنگی و طبیعی شهر ساری.
- برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری پایدار و مسئولانه در شهر ساری، با تأکید بر کاهش اثرات منفی و افزایش اثرات مثبت گردشگری بر محیط‌زیست، اجتماع و اقتصاد.

### حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

### سهم نویسندگان

این مقاله مستخرج از کار گروهی است، کارهای میدانی، تحلیل و نگارش مقاله توسط نویسنده اول و دوم مقاله انجام شده است؛ صحت، تأیید و راهنمایی در تدوین مقاله توسط نویسنده اول صورت گرفته است.

### تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

### تقدیر و تشکر

نویسندگان، از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکتشان در این مقاله تشکر و قدردانی می‌نمایند.

#### ORCID

Sana Rahmani

 <https://orcid.org/0000-0002-2329-3446>

Seyed Hassan Rasouli

 <https://orcid.org/0000-0001-9067-2043>

## منابع

- باقری، علی. فروزنده، لطف‌الله. آسایش، فرزاد. روستا، علیرضا (۱۴۰۲)، ارائه مدل بازاریابی توسعه گردشگری سلامت شهر تهران با استفاده از روش گراند تئوری، اقتصاد و برنامه‌ریزی شهری، شماره ۱۵، صص ۲۱-۸. <https://ensani.ir/fa/article/566902>
- پاهکیده، اقبال. حیدری چپانه، رحیم. بابایی اقدم، فریدون (۱۴۰۲)، شناخت عوامل راهبردی در سیاست‌گذاری توسعه گردشگری سایت هورامان با رویکرد آینده‌پژوهی و تدوین مقدمات سبد سناریوها، مجله Political Organizing of Space (ساماندهی سیاسی فضا)، دوره پنجم، شماره ۳، صص ۳۹۱-۳۷۳. <https://ensani.ir/fa/article/551936>
- پورموسوی طرقيه، سید احمد (۱۳۹۹)، تحلیل نقش منطقه نمونه گردشگری چالیدره بر توسعه گردشگری طرقيه، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته شهرسازی گرایش برنامه‌ریزی شهری، موسسه آموزش عالی بینالود. <https://civilica.com/search/paper/k>
- حکمت نیا، حسن (۱۳۹۹)، ارزیابی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر میبد، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۷، صص ۷۱-۸۴. [10.22059/jut.2020.284076.675](https://civilica.com/doc/1599274)
- رجبی، آریتا، سفاهن، افشین، حاجیان تیلکی، عباسعلی (۱۳۹۵) طراحی و برنامه‌ریزی محورهای گردشگری شهر ساری (مطالعه موردی: محور گردشگری بافت قدیم)، فصلنامه جغرافیا (انجمن جغرافیای ایران)، دوره جدید، سال چهاردهم، شماره ۴۹، تابستان ۱۳۹۵. <https://www.sid.ir/paper/826367/fa>
- رجبی، آریتا (۱۴۰۰) تدوین راهبردهای توسعه گردشگری کلانشهر تهران بر پایه هویت رقابت‌پذیری منطقه‌ای با استفاده از روش متاسوات، دو فصلنامه علمی پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری سال دوازده، شماره ۱، پیاپی ۲۳، ۱۰۵-۱۲۰. <https://civilica.com/doc/1599274>
- رحمانی فضل، عبدالرضا، سجادی، ژیا، صدیقی، صابر، (۱۳۹۷)، نقش گردشگری خانه‌های دوم در تشدید فرآیند کالایی شدن فضا، مطالعه موردی: عرصه‌های روستائی شهرستان محمودآباد، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال ۷، شماره ۲۷، صص ۵۶-۸۲. [10.22080/jtpd.2019.2210](https://civilica.com/doc/1599274)
- رسال ور، ناصر، پناهی، علی، ولی زاده، رضا (۱۳۹۹)، آینده پژوهی مدیریت سیستمی گردشگری کلانشهر تبریز با تأکید بر رویکرد حکمرانی شایسته، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری، دوره ۱۰، شماره ۳۵، صص ۱۹۱-۲۰۸. [10.22111/gaij.2020.5582](https://civilica.com/doc/1599274)
- عزت پناه، بختیار (۱۳۹۹)، تبیین نیروهای پیشران مؤثر بر آینده توسعه صنعت گردشگری در شهرهای مرزی، مطالعه موردی: بانه شهر فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۷، شماره ۱، صص ۶۹-۸۷. <https://ensani.ir/fa/article/425188>
- عظیم‌پور کاظمی، امیرحسین مولوی، مهرناز (۱۴۰۲)، شناسایی و تحلیل مولفه‌های مؤثر بر ساماندهی رود و رودکناره‌های شهری با تأکید بر گردشگری پایدار (مطالعه موردی رودخانه زرجوب رشت)، اقتصاد و برنامه‌ریزی شهری، شماره ۱۵، صص ۱۷۱-۱۶۰. <https://civilica.com/doc/1894585>
- قدرتی، مصطفی. ابراهیم‌زاده، رضا. هادی پیکانی، مهربان (۱۴۰۲)، تحلیل گفتمان مدیریت دولتی ایران در بخش توسعه گردشگری (گفتمان‌های مورد بررسی: اصلاحات، عدالت‌محور و اعتدال)، مطالعات مدیریت و توسعه پایدار، شماره ۱۱، صص ۱۲۰-۹۷. [10.30495/msds.2023.1999945.1176](https://civilica.com/doc/1894585)
- قصابی، حسن، آذر، علی، ناعی، علی (۱۳۹۹)، شناسایی پیشران‌های تأثیرگذار بر توسعه گردشگری در مناطق آزاد تجاری مطالعه موردی: منطقه آزاد ارس، فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، دوره ۹، شماره ۱، صص ۱۶۱-۱۷۷. <https://civilica.com/doc/1615660>
- قنبری، ابوالفضل، کرمی، فریبا، بخشعلی پور، بهاره (۱۴۰۰)، ارزیابی اثرات گردشگری روستایی بر توسعه منطقه‌ای (مطالعه موردی: قدمگاه آذرشهر)، فصلنامه علمی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال چهاردهم، شماره سوم، تابستان ۱۴۰۱: ۱۲۳-۹۷. <https://ensani.ir/fa/article/523715>
- کارگر اصل زنوزی، قربانعلی، عزت پناه، بختیار، ولیزاده، رضا (۱۳۹۹)، شناسایی و تحلیل بر پیشران‌های مؤثر در توسعه آینده صنعت گردشگری تجاری با رهیافت آینده پژوهی (نمونه موردی شهر جلفا)، فصلنامه علمی - پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال ۱۲، شماره ۲، صص ۱۵۴-۱۷۰. <https://ensani.ir/fa/article/424945>
- کاظمیان شیران، غلامرضا. ضیائی، محمود. یآوری گهر، فاطمه. بابائی، یاور (۱۴۰۱)، توسعه مکمل‌گرای گردشگری: رویکردی نوین در توسعه منطقه‌ای، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، دوره ۲۶، شماره ۷۹، صص ۳۳۵-۳۰۷. <https://ensani.ir/fa/article/505868>

- کرمی، زین العابدین، حسن آبادی، داوود، لطفی، شهرزاد، (۱۳۹۹)، تحلیل و بررسی نقش دولت در مدیریت و برنامه‌ریزی بحران‌های گردشگری: مطالعه موردی بحران کرونا، فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال ۱۲، شماره ۳، صص ۶۱۷-۶۳۹. <https://ensani.ir/fa/article/434219>
- مافی، مریم. ازکیا، م. مصطفی. لطیفی، غلامرضا (۱۴۰۱)، تحلیل جامعه‌شناختی تأثیرات صنعت گردشگری بر توسعه منطقه‌ای استان قزوین (مورد مطالعه: شهرستان قزوین)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۴، شماره ۲، صص ۵۲۴-۴۹۹. <https://ensani.ir/fa/article/505958>
- ماکونی طلاتپه، منیژه، موسوی، میرنجف، جوان، خدیجه (۱۴۰۱)، تحلیل و ارزیابی رقابت‌پذیری منطقه‌ای در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان جلفا)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دور. ۵۴، شماره ۳، صص ۱۱۴۲-۱۱۲۵. <https://civilica.com/doc/1533987>
- ملکی، سعید، علیزده، هادی، کاملی، فر، محمدجواد (۱۳۹۹)، تحلیلی بر الگوهای پایداری گردشگری شهری در شهر اهواز، فصلنامه علمی مطالعات مدیریت گردشگری، سال ۱۵، شماره ۴۹، صص ۱۸۱-۲۰۱. <https://ensani.ir/fa/article/426005>
- نفر، فرشته. ابوالحسنی، پویا (۱۴۰۲)، تأثیر توسعه گردشگری بر توسعه اقتصادی، اقتصاد کاربردی، شماره ۴۵، صص ۱۵-۱. <https://civilica.com/doc/1720819>
- یغفوری، حسین، حسینی، سیدعلی، حسینی، سیده مریم (۱۳۹۹)، تدوین سناریوهای مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده نگاری مطالعه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۷، شماره ۱، صص ۱۰۷-۱۲۷. <https://www.sid.ir/paper/406508/fa>

## References

- Ahmad, M., Zhu, X., & Wu, Y (2022), The criticality of international tourism and technological innovation for carbon neutrality across regional development levels, *Technological Forecasting and Social Change*, Volume 182, September 2022, 121848. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121848>
- Andrades, L. Dimanche, F. (2017), Destination competitiveness and tourism development in Russia: Issues and challenges, *Tourism Management*, Volume 62, Pages 360-376. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.05.008>
- Aqueveque, C., & Bianchi, C. (2017). Tourism Destination Competitiveness of Chile: A Stakeholder Perspective. *Tourism Planning & Development*, 8316(October), 1-20. <https://doi.org/10.1080/21568316.2016.1272482>. <https://www.researchgate.net/publication/310722686>
- Azimpoor Kazemi, A., & Molavi, M (2023), "Identifying and Analyzing Effective Components on Organizing Urban Rivers and Riverbanks with Emphasis on Sustainable Tourism (Case Study: Zarehbood River Rasht)," *Urban Economics and Planning*, No. 15, pp. 160-171. (In Persian) <https://civilica.com/doc/1894585>
- Bagheri, A., Forouzandeh, L., Asayesh, F., & Rousta, A (2023), "Presenting a Marketing Model for the Development of Health Tourism in Tehran Using Grounded Theory Method," *Urban Economics and Planning*, No. 15, pp. 8-21. (In Persian) <https://ensani.ir/fa/article/566902>
- Bontenbal, M & Aziz H (2019), Oman's Tourism Industry: Student Career Perceptions and Attitudes, *Journal of Arabian Studies*, Vol.9(2), Dec. 2109, pp.292-243. <https://doi.org/10.1080/21534764.2013.864508>
- Brida, JG, Disegna, M, Osti, L (2014), Residents' perceptions of tourism impacts and attitudes towards tourism policies, *Tourismos an International Multidisciplinary Journal of Tourism*, Vol.9, No.1, P: 37-71. <https://eprints.bournemouth.ac.uk/23270/>
- Carrillo, Ch. Jorge, H. (2017), Multidimensional Analysis of Regional Tourism Sustainability in Spain, *Ecological Economics*, Volume 140, Pages 89-98. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.05.004>
- Ezzat Panah, Bakhtiar (2020), "Clarifying Influential Drivers on Future Development of the Tourism Industry in Border Cities: A Case Study from Baneh City," *Urban Tourism Studies* Vol7 No1 pp69-87. (In Persian) <https://ensani.ir/fa/article/425188>
- Fernández, J. Rodríguez, R. (2018), Destinations' relational dynamic and tourism development, *Journal of Destination Marketing & Management*, Volume 7, Pages 140-152. DOI:[10.1016/j.jdmm.2016.09.008](https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2016.09.008)
- Ghanbari, A., Karami, F., & Bakhshali Pour, Bahareh (2021), "Evaluating the Effects of Rural Tourism on Regional Development (Case Study: Qadamgah Azarshahr)," *Scientific Quarterly Journal of New Perspectives in Human Geography*, Year 14, No. 3, Summer 2022: pp. 97-123. (In Persian) <https://civilica.com/doc/1533987>

Ghassabi, H., Azar, A., & Naei, A (2020), "Identifying Influential Drivers on Tourism Development in Free Trade Zones: A Case Study from Aras Free Zone," Scientific Research Journal on Planning and Developing Tourism Vol9 No1 pp161-177. (In Persian) <https://civilica.com/doc/1615660>

Ghodrati, M., Ebrahimizadeh, R., & Hadi Peikani, M (2023), "Discourse Analysis of Iran's Government Management in Tourism Development Sector (Examined Discourses: Reforms, Justice-Oriented and Moderation)," Studies in Management and Sustainable Development, No. 11, pp. 97-120. (In Persian) [10.30495/msds.2023.1999945.1176](https://doi.org/10.30495/msds.2023.1999945.1176)

Hekmatnia H (2020), "Assessing Influential Factors on the Development of Tourism in Meybod City," Quarterly Journal of Urban Tourism Studies Vol7 pp71-84. (In Persian) [10.22059/jut.2020.284076.675](https://doi.org/10.22059/jut.2020.284076.675)

Jin, C., Cheng, J., Xu, J., & Huang, Z (2018), Self-driving tourism induced carbon emission flows and its determinants in well-developed regions: A case study of Jiangsu province, China. Journal of Cleaner Production, No 186, P: 191–202. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.03.128>

Karami, Zeinolabedin., Hassanabadi D & Lotfi, S (2020), "Analyzing and Reviewing the Role of Government in Managing and Planning Crises in Tourism: A Case Study on COVID-19 Crisis," Scientific Research Journal New Perspectives in Human Geography Year12 No3 pp617-639. (In Persian) <https://ensani.ir/fa/article/434219>

Kargar Asl Zenozi G., Ezzat Panah, Bakhtiar & Valizadeh, Reza (2020), "Identifying and Analyzing Effective Drivers on Future Development of Commercial Tourism Industry with a Foresight Approach: A Case Study from Jolfa City," Scientific Research Journal New Perspectives in Human Geography Year12 No2 pp154-170. (In Persian) <https://ensani.ir/fa/article/424945>

Kazemian Shiran, G., Ziaei, M., Yavari Gahar, F., & Babaei, Y (2022), "Complementary Tourism Development: A Novel Approach to Regional Development," Journal of Geography and Planning, Vol. 26, No. 79, pp. 307-335. (In Persian) <https://ensani.ir/fa/article/505958>

Kozhokulov, S, Chen, X, Yang, D, Issanova, G, Samarkhanov, K, Aliyeva, S (2019), Assessment of Tourism Impact on the Socio-Economic Spheres of the Issyk-Kul Region (Kyrgyzstan), Journal of Sustainability, Vol.17, No.11, p 1-14. DOI:[10.1007/978-3-030-82950-6\\_6](https://doi.org/10.1007/978-3-030-82950-6_6)

Lub, X. D., Rijnders, R., Caceres, L. N., & Bosman, J. (2015). The future of hotels: The Lifestyle Hub. A design-thinking approach for developing future hospitality concepts, Journal of Vacation Marketing, 1-16. DOI:[10.1177/1356766715623829](https://doi.org/10.1177/1356766715623829)

Mafi, Maryam; Ozkia, M., & Latifi, G. (2022), "Sociological Analysis of the Impacts of the Tourism Industry on Regional Development in Qazvin Province (Case Study: Qazvin County)," Human Geography Researches Journal, Vol. 54, No. 2, pp. 499-524. (In Persian) <https://ensani.ir/fa/article/505868>

Makoui Talatapeh, M., Mousavi, M., & Javan, K (2022), "Analysis and Evaluation of Regional Competitiveness in Tourism Development Planning (Case Study: Jolfa County)," Human Geography Researches Journal Vol. 54 No. 3 pp.1125-1142. (In Persian) <https://civilica.com/doc/1533987>

Maleki, S., Alizadeh, Hadi & Kamelifar M.J (2020), "Analysis of Urban Sustainability Patterns in Ahvaz City," Scientific Quarterly Journal of Tourism Management Studies Year15 No49 pp181-201. (In Persian) <https://ensani.ir/fa/article/426005>

Marinello, S., Butturi, M.A., Gamberini, R., & Martini U. (2021), Indicators for sustainable touristic destinations: a critical review, Journal of Environmental Planning and Management, 2023, Vol. 66, No. 1, 1–30, <https://doi.org/10.1080/09640568.2021.1978407>

Nafar, F., & Abolhasani, P (2023), "The Impact of Tourism Development on Economic Growth," Applied Economics No45 pp1-15. (In Persian) <https://civilica.com/doc/1720819>

Pahakideh, E., Heydari Chiyaneh, R., Babaei Aghdam, F (2023), "Identifying Strategic Factors in Policy-Making for the Development of Tourism in the Hawraman Site with a Foresight Approach and Preparing Scenario Basket Foundations," Journal of Political Organizing of Space, Vol. 5, No. 3, pp. 373-391. (In Persian) <https://ensani.ir/fa/article/551936>

Pan, S.-Y, Gao M, Kim, H, Shah, K,J, Pei, S-L, Chiang, P-C (2018), Advances and challenges in sustainable tourism toward a green economy, Science of the Total Environment, No,635, p: 452–469. DOI: [10.1016/j.scitotenv.2018.04.134](https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2018.04.134)

Pourmosa Torghabeh, S.A (2020), "Analyzing the Role of the Chaleedareh Sample Tourism Area in the Development of Tourism in Torghabeh," Master's Thesis in Urban Planning, Bin Aloud Institute of Higher Education. (In Persian) <https://civilica.com/search/paper/k>

Rahmani Fazeli, A., Sajadi, Z., & Sadeghi, S (2018), "The Role of Second Homes in Strengthening the Commodityization Process of Space: A Case Study from Rural Areas of Mahmoudabad County," Planning and Development Studies Vol7 No27 pp56-82. (In Persian) [10.22080/jtpd.2019.2210](https://doi.org/10.22080/jtpd.2019.2210)

Rajabi, A (2021), "Formulating Strategies for the Development of Tourism in Tehran Metropolis Based on Regional Competitive Identity Using SWOT Method," Scientific Quarterly Journal of Urban Ecology Researches, Year 12, No. 1, Serial 23, pp. 105-120. (In Persian) <https://civilica.com/doc/1599274>

Rajabi, A., Safaheen, A., & Hajian Tilaki, A (2016), "Designing and Planning Tourist Axes in Sari City (Case Study: The Old Texture Tourist Axis)," Geography Quarterly Journal (Iranian Geography Association), New Series, Year 14, No. 49, Summer 2016. (In Persian) <https://www.sid.ir/paper/826367/fa>

Rasouli, S.H., Gharanjik, A., & Rajaei, M. (2016), Review and evaluation of the strategic and executive plan for the development of economic and tourism industry in (Sari city), Journal of Fundamental and Applied Sciences ISSN 1112-9867, p: 1-25. <http://dx.doi.org/10.4314/jfas.v8i2s.460>

Resalvar, N., Panahi, A., & Valizadeh, R (2020), "Foresight Systematic Management of Tourism in Tabriz Metropolis with Emphasis on Good Governance Approach," Quarterly Journal of Geography and Urban Planning Vol10 No35 pp191-208. (In Persian) [10.22111/gaj.2020.5582](https://doi.org/10.22111/gaj.2020.5582)

Silva, F.B, Herrera, M.A.M, Rosina, K, Barranco, R.R, Freire, S (2018), Analyzing spatiotemporal patterns of tourism in Europe at high-resolution with conventional and big data sources, Tourism Management, No 68, p: 101-115. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.02.020>

Sokhanvar, A. Çiftçioglu, S. Elyeh Javid, E. (2018), Another look at tourism economic development nexus, Tourism Management Perspectives, Volume 26, Pages 97-106. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.03.002>

UNWTO International Tourism Highlights, International tourism continues to outpace the global economy (2019).

World Travel & Tourism Council (WTTC). (2015). Travel & tourism economic impact 2016 Iran.

Yaghfoori, H., Hosseini, S.A., & Hosseini, S.M (2020), "Developing Effective Scenarios for Tourism Development with a Foresight Approach: A Case Study from Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province," Quarterly Journal of Urban Tourism Vol7 No1 pp107-127. (In Persian) <https://www.sid.ir/paper/406508/fa>

Yang, Y., & Fik, T., (2014), Spatial effects in regional tourism growth, Annals of tourism research, No, 46, P: 144-162. DOI:[10.1016/j.annals.2014.03.007](https://doi.org/10.1016/j.annals.2014.03.007)

Yao, J, Fotheringham, A.S, (2016), Local spatiotemporal modeling of house prices: A mixed model approach, The Professional Geographer, No. 68 (2), P: 189–201. DOI:[10.1080/00330124.2015.1033671](https://doi.org/10.1080/00330124.2015.1033671)